

Зуєв В. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кафедра кримінального процесу, кандидат юридичних наук*

МІСЦЕ НАБУ СЕРЕД ЦЕНТРАЛЬНИХ (УПОВНОВАЖЕНИХ) ОРГАНІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Формування і розвиток правової держави, забезпечення прав і свобод людини, відповідальності держави перед громадянами та громадян перед суспільством нерозривно пов'язані із зміцненням правової основи держави, а у суспільному житті — з неухильним дотриманням законності, підвищенням рівня боротьби зі злочинністю. Правова реформа, яка здійснюється в Україні, повинна привести судову та правоохоронну систему, а також усі галузі права, у відповідність до норм Конституції з урахуванням тих соціально-політичних змін, які мають місце в сус-

пільстві. Напрями, за якими здійснюються ці реформи, різноманітні, провідним з цих напрямів слід вважати, зокрема, вдосконалення кримінального процесуального законодавства, і в процесі такого вдосконалення врахувати всі конституційні норми, новітні досягнення юридичної науки і практики судових та правоохоронних органів. На жаль, на сьогодні не всі зміни до вітчизняного законодавства в цілому та кримінального процесуального зокрема продиктовані реальною потребою, відповіддю на соціально-політичні виклики, а відсутність системності таких змін призводить лише до ускладнення процедури, колізій та конфліктів серед відомств.

Так, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. [1] та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань корупції» від 12.02.2015 р. [2] до ст. 545 КПК України були внесені зміни, що стосуються впровадження до системи центральних (уповноважених) органів України Національного антикорупційного бюро України (далі — НАБУ). На сьогодні актуальною проблемою постає питання визначення місця та повноважень НАБУ під час міжнародного співробітництва в контексті конкуренції повноважень із Генеральною Прокуратурою України, пов'язаної із відсутністю змін до інших статей КПК України, а також, що загострює проблему, існуванням двосторонніх та багатосторонніх договорів України про надання правової допомоги, у яких серед центральних органів НАБУ звісно не згадується.

Окрім цього, необхідно також зазначити, що місце та повноваження НАБУ в рамках саме міжнародного співробітництва викликають запитання, оскільки система центральних (уповноважених) органів України в початковій редакції кодексу мала чітку і зрозуміло структуру: Генеральна прокуратура України — на стадії досудового розслідування, Міністерство юстиції України — під час судового розгляду провадження, а відповідні зміни, що стосуються НАБУ, не дозволяють чітко виокремити його місце та виділити його повноваження.

Так, по-перше, ч. 1 ст. 545 КПК України передбачає, що Генеральна прокуратура України звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України. Частина 3 ст. 545 КПК України також визначає, що і Міністерство юстиції України має звертатись до НАБУ в рамках надання міжнародної правової допомоги, якщо запити стосуються фінансових та корупційних кримінальних правопорушень [3]. І дійсно, більшість двосторонніх до-

говорів України вказують про надання саме правової допомоги у кримінальних справах, однак це пов'язано головним чином із тим, що ці договори були підписані за довго до прийняття чинного КПК України, яким регламентується міжнародне співробітництво в цілому та міжнародна правова допомога зокрема. Тлумачення положень двосторонніх договорів про надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах (із Польщею [4], Литвою [5], Молдовою [6], Естонією [7], Грузією [8] та інші) дає можливість стверджувати, що у цьому випадку йде отождоження міжнародного співробітництва та надання міжнародної правової допомоги, оскільки у цих договорах окремо передбачені такі форми «допомоги» як перейняття провадження та видача особи, що відповідно до чинного КПК України є окремими та автономними формами міжнародного співробітництва зі специфічним процедурами.

Таким чином, видається, що НАБУ відповідно до ст. 545 чинного КПК має повноваження центрального (уповноваженого) органу виключно під час надання міжнародної правової допомоги як окремої форми міжнародного співробітництва, фактично виконуючи функції «спеціального» центрального органу із проведення «процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою» (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК), і звичайно лише у провадженнях, що віднесені до його підслідності. Такий висновок, по-друге, також обґрунтовується відсутністю відповідно до КПК України повноважень у НАБУ під час здійснення екстрадиції або перейняття кримінального провадження, оскільки до відповідних статей КПК зміни, аналогічні змінам до ст. 545 КПК, внесені не були.

Так, ч. 1 ст. 574 КПК України встановлює, що центральними органами України щодо видачі особи (екстрадиції), якщо інше не передбачено міжнародним договором України, є відповідно Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України. А глава 45 КПК України — кримінальне провадження в порядку перейняття, також не містить норм, що вказують на повноваження НАБУ під час здійснення цієї форми міжнародного співробітництва. Хоча в ст. 595 КПК і є посилення на ст. 545 КПК в частині визначення органів, уповноважених на здійснення вказаних зносин, утім в подальших статтях цієї глави усі рішення (прийняття рішення про можливість перейняття кримінального провадження або відмову в його перейнятті, доручення відповідному прокурору проведення досудового розслідування, прийняття рішення про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави) фактично приймаються Генеральною прокуратурою України, про що є прямі вказівки. Це пов'язано із тим, що в початковій редакції ст. 595 КПК, яка не зазнала жодних змін із моменту прийняття кодексу, не передбачалось участі ніякого іншого центрального органу, а тому в результаті відеутності системних змін до КПК, немає жодних

посилань стосовно наявності повноважень НАБУ або окремих випадків його участі під час перейняття кримінального провадження.

Усе це в сукупності, особливо враховуючи існування двосторонніх та багатосторонніх договорів про надання правової допомоги, в яких немає посилань на повноваження НАБУ як центрального органу, дає підстави стверджувати, що НАБУ як центральний (уповноважений) орган на сьогодні не має достатніх правових механізмів для здійснення ефективного саме міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, а не лише окремих, спеціалізованих випадків участі в наданні виключно правової допомоги, що вимагає системного перегляду підходу та в цілому доречності впровадження нового центрального (уповноваженого) органу в структуру вже існуючих центральних органів.

Література

1. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page>.
2. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань корупції» від 12.02.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran149#n149>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9–13. — Ст. 88. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page18>.
4. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_174.
5. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 07.07.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/440_002.
6. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_604.
7. Договір між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15.02.1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/233_659.
8. Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 09.01.1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/268_542.